

Karla Garčević, Krunoslav Mikulan

karla.garcevic5@gmail.com; krunoslav.mikulan@ufzg.hr

NESIGURNOST I STRAH KAO PARADIGMATSKO OPREDMEĆENJE SUVREMENOGA DRUŠTVA U DJELIMA SHIRLEY JACKSON I KRISTIANA NOVAKA

Izvorni znanstveni rad
Primljen: 16. 9. 2019.
Prihvaćen: 17. 10. 2019.
UDK: 821.163.42.09
821.111.(73).09

Sažetak

Rad uspoređuje i analizira romane We Have Always Lived in the Castle Shirley Jackson i Črna mati zemla Kristiana Novaka. Ističu se razne manifestacije nesigurnosti i straha, uzroci straha i posljedice straha na protagoniste romana. Analiziraju se izvorišta straha: ljudski um i mentalna poremećenost, društvo/zajednica, ravnodušna svakodnevnica, dvosmislenost te priče i legende, a naročita se pozornost posvećuje invertiranim simbolima života – zemlji, vodi i hrani – koji u romanima simboliziraju smrt. Zaključuje se da autori kroz prikaz maloseoske/malograđanske sredine ističu da su strah i nasilje koje ga slijedi općeprisutni u suvremenom svijetu, a ne samo u područjima pogođenima ratnim i inim stradanjima.

Ključne riječi

Kristian Novak, Shirley Jackson, strah, suvremeno društvo, invertirani simboli života, maloseoščina/malograđanština

Uvod

Strah je jedna od temeljnih ljudskih emocija koja je čovječanstvu pomogla da preživi, a mnogim civilizacijama i nacijama da opstanu. Uz strah, u temeljne emocije psiholozi ubrajaju još gađenje, iznenađenje i srdžbu, a neki još i radost i žalost (Rudan 2018: 274, prema Griffiths 1999). U romanima Shirley Jackson i Kristiana Novaka koje ćemo ovdje analizirati upravo je strah onaj supstrat koji pokreće kako postupke glavnih likova, tako i recepciju čitatelja. Izvorišta straha nisu jednaka – dok kod Novaka strah proizlazi barem

djelomično iz demonološke/mitske predaje koja ima izvanredan utjecaj na nestabilan i nerazvijen um dječaka čije je mladi život obilježen tragedijom, kod Jackson strah proizlazi iz nesigurnosti koje nam donose eratički i neočekivani postupci likova (ili na širem polju njenoga stvaralaštva – postupci društvenih skupina). Ovo je, međutim, tek pojednostavljeni prikaz kompleksnosti izričaja autora. Predlažemo da se na strah (odnosno na stravu kao stupanjski višu instancu toga osjećaja) gleda s više motrišta, odnosno da se odredi više izvorišta straha: ljudski um, svakodnevnica, društvo/zajednica, dvosmislenost, priče i legende, prostor i (mentalna) bolest.

Shirley Jackson (1916.-1965.) bila je američka spisateljica koja je svoju pozornost naročito usmjeravala k mentalno nestabilnim ženskim likovima čiji su postupci i misaoni procesi izazivali nesigurnost, strepnju i strah u čitatelja. Napisala je šest romana i više od 200 novela u kojima se kritički bavila besmislenošću života suvremenoga američkog društva, inferiornim položajem žene, rasizmom, besmislenim društvenim normama i, ponajviše, zlom prirodom ljudskoga uma, zlom koje vrebava u svakome od nas. Mnoga njena djela često se uvrštavaju u podžanr psihološkoga horora. Prema klasifikaciji J. Colavita (2008) koji horor dijeli na šest kategorija, psihološki horor odbacuje natprirodne elemente te koristi realnost kao motiv za strah, a strah proizlazi iz uma i misaonoga sklopa glavnih likova. U kratkome romanu *We Have Always Lived in the Castle* (Oduvijek smo živjeli u dvorcu) nalazimo niz uobičajenih elemenata psihološkoga horora: glavna junakinja je mentalno poremećena, i to zbog neke traume iz djetinjstva, a osjećaj napetosti, nesigurnosti i strave proizlazi iz razmišljanja i postupaka glavnih likova (a ne natprirodnih bića ili čudovišta), što tvori zloslutno ozračje romana. Neka druga djela S. Jackson ubrajaju se u podžanr natprirodnoga horora (primjerice, *The Haunting of Hill House*), međutim, ostaje nejasno pojavljuju li se u tome djelu doista duhovi ili se radi tek o imaginaciji glavnih likova.

Glavni lik romana *We Have Always Lived in the Castle* je osamnaestogodišnja Mary Katherine Blackwood (zvana Merricat) koja zajedno sa starijom sestrom Constance i ujakom Julianom živi u obiteljskoj kući na rubu nekog američkog gradića. Obitelj je prije šest godina pogodila nesreća – svi članovi obitelji bili su otrovani, a preživjelo je jedino njih troje. Merricat je očito mentalno poremećena, a čitatelj pretpostavlja da je razlog trauma koju je pretrpjela zbog smrti roditelja i drugih članova obitelji. Postupno otkrivamo da je upravo Merricat otrovala obitelj i to, čini se, zbog zlostavljanja kojem je bila izložena kao dijete.

Kristian Novak (r. 1979.) suvremeni je hrvatski pisac koji se publici predstavio s tri romana: *Obješeni* (2005.), *Črna mati zemla* (2013.) i *Ciganin, ali najljepši* (2016.). Roman *Črna mati zemla* naročito je pogodan za rasprave o strahu i njegovom utjecaju i opredmećenju u jednoj „maloseoskoj“ (kao paravan terminu „malograđanski“) sredini. Novakov prikaz „maloseoštine“ (malograđanštine) temelji se na svakodnevnom, ustaljenom, životu koji je poremećen vanjskim krizama (ratom, smrću oca glavnoga lika) i prepleten fantastičnim pričama koje izazivaju nelagodu i nesigurnost. Svakodnevnica je u tome romanu i sama dovoljno mučna te vanjske krize i fantastika gotovo da nisu ni potrebne da bi se istakle negativnosti društva o kojima progovara autor.

U romanu *Črna mati zemla* pratimo (uglavnom) djetinjstvo Matije Dolančeca u nekom malom međimurskom selu. On je također u mladosti doživio traumu (smrt oca) koja ga i dalje opsjeda te se izražava patološkom sklonošću lažima. Matija je uvjeren da je posjedovao moć kojom je skrivio smrt čak osam stanovnika sela (koji su redom počinili samoubojstvo) te da je sjećanje na to s vremenom potisnuo.

Fantazijska faktografija K. Novaka

Roman *Črna mati zemla* započinje dokumentarnim zapisom u stilu romana 18. i 19. stoljeća kada je svakoj imalo neobičnijoj priči trebalo dati auru autentičnosti. Zapis navodi mnoštvo konkretnih podataka koji redom zvuče istinito, no nasumična provjera nekih od njih pokazuje nam da se radi o fantazijskoj faktografiji. Primjerice, na str. 11 spominje se psiholog mr. sc. Mario Torjanac, „tada suradnik a danas predavač na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu“ koji je doktorsku disertaciju obranio 2000. godine, a na str. 12 opisuje se znanstveni članak psihologinje Darije Benci, „objavljenom 2002. godine u časopisu Društvena istraživanja“. Konzultiranjem Hrvatske znanstvene bibliografije spoznajemo da ni jedna ni druga osoba nisu upisane u ovu bazu podataka, a pregledom časopisa *Društvena istraživanja* vidimo da 2002. godine nije objavljen nikakav članak Darije Benci te da, štoviše, takva osoba nikada nije objavila nikakav članak.¹

Dva odlomka dalje spominje se znanstveno istraživanje u sklopu međunarodnoga projekta COMREM (The community in retrospective laymen explanatory models) na kojem su radile dr. sc. Tana Miholjek-Lazanin s Instituta za antropološka istraživanja u Zagrebu i doc. dr. [sc.] Dubravka Perković s Odsjeka za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Cilj projekta bio je „opisati kolektivne aspekte mehanizama sjećanja

---

¹ Vidi: https://bib.irb.hr/pretrazivanje_rezultat? i <https://hrcak.srce.hr/drustvena-istrazivanja>

i objašnjavanja društvenih i prirodnih pojava“ (Novak 2014: 12). Provjera nam i u ovome slučaju pokazuje da navedene osobe ne postoje, a izmišljen je i međunarodni projekt (čiji naziv na engleskom zvuči vrlo nezgrapno te bi se i bez provjere moglo zaključiti da je nepostojeći).

Nakon ove kratke i usputne provjere postalo je bespredmetno pokušati provesti neku dublju provjeru, primjerice onu koja bi zahtijevala službenu komunikaciju s Ministarstvom unutarnjih poslova u pogledu samoubojstava koje se u predgovoru spominju (a navode se poimence i sve osobe koje su, navodno, počinile samoubojstvo).

Napokon, pri kraju uvoda, navodi se da je 2011. godine na adresu „doc. dr. Dubravke Perković² pristigao opsežan rukopis koji je potpisao sam M. D.³ i u kojemu se opisuje što se dogodilo u njegovu djetinjstvu“ (Novak 2014: 16), pa je prema tome ono što slijedi „istiniti“ prikaz događanja u jednom malom međimurskom selu.

Navedeni postupci bili su, kao što smo već istakli, uobičajeni u romanima 18. i 19. stoljeća. Spomenimo tek dva vrlo poznata djela, *Robinson Crusoe* Daniela Defoea (1719.) i *Gulliverova putovanja* Jonathana Swifta (1726.). Oba romana sadrže uvodna poglavlja koja čitatelja uvjeravaju u istinitost prikaza koji slijedi.⁴

Gulliverova putovanja sadrže pismo koje je, navodno, kapetan Gulliver poslao svome rođaku Richardu Sympsonu, a ovaj je pak sve materijale skupio

---

² Obratimo pozornost na neobično i pogrešno pisanje akademske titule – umjesto „doc. dr.“ trebalo bi stajati „doc. dr. sc.“. Ova se greška pojavljuje u oba slučaja kad se spominje ime navodne znanstvenice.

³ Glavni lik romana, Matija Dolančec.

⁴ Čak su i sami naslovi romana toga vremena nastojali uvjeriti čitatelja u njihovu „istinitost“. Izvorni naslov romana *Robinson Crusoe* glasi: "The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner: Who lived Eight and Twenty Years, all alone in an un-inhabited Island on the Coast of America, near the Mouth of the Great River of Oroonoke; Having been cast on Shore by Shipwreck, wherein all the Men perished but himself. With An Account how he was at last as strangely delivered by Pirates." (https://en.wikipedia.org/wiki/Robinson_Crusoe#/media/File:Robinson_Crusoe_1719_1st_edition.jpg; pristup: 22. svibanj 2019.)

Naslovnica pak *Gulliverovih putovanja* u izdanju iz 1726., ali i kasnijih, primjerice iz 1765., ni ne navodi ime autora, već djelo pripisuje fikcionalnom liku: „Travels into Several Remote Nations of the World in Four Parts. By Lemuel Gulliver, First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships“

(https://en.wikipedia.org/wiki/Gulliver%27s_Travels#/media/File:Gullivers_travels.jpg;
<https://books.google.hr/books?id=fLLRAAAAMAAJ>)

i objavio u jednoj knjizi, što opisuje u svome obraćanju čitateljima (Swift 1765 [1726]: 3-9). I jedna i druga osoba su, dakako, izmišljene. U *Crusoeu* nalazimo predgovor, navodno nakladnika, ali nepotpisan, koji kaže sljedeće: „The editor believes the thing to be a just history of fact, neither is there any appearance of fiction in it.“ (Defoe 1994 [1719]: 7). Fantazijska faktografija u oba navedena romana pomogla je njihovoj recepciji u vrijeme kada su priče o nadnaravnom i fantastičnom još uvijek smatrane donekle plauzibilnima.

Utoliko je relevantno pitanje zbog čega Novak poseže za ovim postupkom. Radi li se tek o svojevrsnom „začinu“ romana? Je li suvremenom čitatelju uopće potrebno uprizorenje stvarnosti kad je ionako već naviknut na „suspenciju stvarnosti“ o kojoj je govorio još Samuel Taylor Coleridge (1817)? Poigrava li se možda autor na neki način s čitateljem? Nastoji li miješanjem realizma i fantastičnoga stvoriti osjećaj nesigurnosti i nelagode? Nastoji li u čitatelja potencirati osjećaj straha?

Prostor kao izvor straha

S. Jackson u *We Have Always Lived in the Castle* ne poseže za instrumentom fantazijske faktografije poput Novaka, već radnju smješta u prostor koji je neimenovan i čitatelju u prvi mah nepoznat, ali koji svojom svakodnevicom odražava upravo onaj prostor kojim se mnogi čitatelji kreću i koji ubrzo prepoznaju kao svoj. Krizom pogođeni i oronuli američki gradić može prosječnom čitatelju zahvaljujući anglo-američkoj književnoj, filmskoj i općekulturnoj indoktrinaciji biti poznatiji i prihvatljiviji od međimurskoga sela u kojem caruju usputno nasilje, alkohol i pedofilija.

Gradić⁵ se opisuje dijelom kao idiličan, a dijelom kao da se nalazi u stanju raspadanja (poput kuće Rochester, u kojoj je rođena majka glavnoga lika):

All the village was of a piece, a time, and a style; it was as though the people needed the ugliness of the village, and fed on it. The houses and the stores seemed to have been set up in contemptuous haste to provide shelter for the drab and the unpleasant, and the Rochester house and the Blackwood house and even the town hall had been brought here perhaps accidentally from some far lovely country where people lived with grace. Perhaps the fine houses had been captured – perhaps as punishment for the Rochesters and the Blackwoods and their secret bad hearts? – and were held prisoner in the village; perhaps their slow rot was a sign of the ugliness of the villagers.

---

⁵ Autorica ponekad koristi riječ „village“ (selo), a ponekad „town“ (manji grad).

Prema J. Lethemu (2009), u gradiću se prepoznaje North Bennington u Vermontu (na sjeveroistoku SAD-) u kojem je S. Jackson provela veći dio svoga života.

Znatno veću važnost igra kuća obitelji Blackwood; ona je sklonište za Merricat i njenu sestru Constance koja kuću i ne napušta (podvig je kad izađe u vrt pokupiti dozrijelo povrće). Ona je mjesto sigurnosti okruženo nesigurnošću vanjskoga svijeta te nepovjerenjem, čak i mržnjom ostalih stanovnika. Kuća figurira kao utvrda, okružena je željeznom ogradom, a postupak ulaska u dvorište gotovo da je ritualan (pažljivo zaključavanje lokota na ulaznoj kapiji, isto tako pažljivo zaključavanje ulaznih vrata). Međutim, kuća je i izvorište zla jer postupno otkrivamo što se zapravo dogodilo, najprije kroz dvosmislene izjave ujaka Juliana, a zatim kroz Merricatino priznanje (u dva navrata) nedjela. Merricat i Constance pretvorile su kuću užasa u prostor koji ih štiti od vanjskoga svijeta i učinit će sve da tako ostane zauvijek. Kad rođak Charles dođe u posjet s očitom namjerom da se domogne novca skrivenog negdje u kući, Merricat ga se pokušava riješiti svojom magijom (za koju je uvjeren da je posjeduje), a kad to ne uspije izazove požar u njegovoj sobi. Iako je dobar dio kuće izgorio (a poginuo je i ujak Julian), sestre nastavljaju živjeti u ruševini, i to, čini se, zauvijek, te, što je još neobičnije, izražavajući svoju veliku sreću što će upravo tako i biti.

Prostor u Novakovom romanu ponajprije je određen smještajem između dviju rijeka, Mure i Drave, što u umu maloga Matije izaziva nelagodu (Novak 2014: 128):

U to sam vrijeme naime još mislio da Mura teče u jednom smjeru, a Drava u drugom i bio sam ozbiljno zabrinut da će se Međimurje, za koje nisam točno znao koliko je teško i duboko, okrenuti kao neusidreni čamac. ... Poslije pogreba sam se bojao da se Međimurje stvarno okrenula i da je otac kad se vraćao iz Njemačke jednostavno otišao u krivo selo i da su ga tamo zatočili.

Selo je u kojem Matija živi zabačeno, a ljudi su nepovjerljivi prema drugima, došljacima, strancima. Već su stanovnike susjednoga sela smatrali pokvarenjacima i lopovima, a Matija je žene koje rade u trgovinama u Čakovcu smatrao „sumnjivima“ jer su bile grube i nepristojne i „Svima su se obraćale s 'ti' i dirale kriške salame golim rukama“ (Novak 2014: 127). Zabačenost sa sobom donosi kulturno siromaštvo, nepovjerenje i nesigurnost, što je suprotno idiličnim prikazima Međimurja kao poželjne turističke destinacije, nastanjeno radišnim i marljivim ljudima. Simbolički govoreći, zlo se može pojaviti svugdje, bez obzira na prostor i idealističko predstavljanje ostatku svijeta.

Ljudski um kao izvor straha

Roman *We Have Always Lived in the Castle* pisan je u prvome licu, iz perspektive osamnaestogodišnje Merricat. Čitatelj nikada ne zna što će Merricat učiniti, što će reći, kako će reagirati te takva njena nestabilnost tvori ozračje napetosti. Već u prvom odlomku ona nabraja stvari koje ne voli i koje voli, a u ove potonje svrstala je „my sister Constance, and Richard Plantangenet, and *Amanita phalloides*, the deathcup mushroom“ (vrlo otrovna gljiva). Nabranje se smješta u okvir koji završava usputno dodanom rečenicom „Everyone else in my family is dead“ (Jackson 2006 [1962], pogl. 1, odl. 1).

Iznenadne promjene u mentalnom stanju glavnih likova potpuno zbunjuju čitatelja, a prema K. Wilsonu, njen prikaz nestabilnosti psihičkih procesa istinski je odraz stvarnih sukoba koji se odvijaju u bolesnome umu (Wilson 2014: 7-8):

Jackson je uvijek vrlo točno opisivala delikatnu prirodu naše psihe i kao osoba koja se cijeli život borila s mentalnom bolešću smatram da je malo pisaca koji poput nje shvaćaju na koji način nas naš vlastiti um izdaje.

Suočena sa stanovnicima gradića koji je preziru, Merricatin obrambeni mehanizam je da ih zamišlja mrtvima (Jackson 2006 [1962], pogl. 1, odl. 32): „I am walking on their bodies, I thought, we are having lunch in the garden and Uncle Julian is wearing his shawl.“ Naročito uznemirujuće je što se slike smrti i nasilja izmjenjuju s posve nevinim izričajima, što pojačava osjećaj mentalne poremećenosti. Merricat, nadalje, bježi od stvarnosti zamišljajući da posjeduje natprirodne moći te, naročito, da živi na mjesecu (Jackson 2006 [1962], pogl. 1, odl. 71):

I liked my house on the moon, and I put a fireplace in it and a garden outside (what would flourish, growing on the moon? I must ask Constance) and I was going to have lunch outside in my garden on the moon. Things on the moon were very bright, and odd colors, y little house would be blue.

Constance također pati od nekog oblika mentalne poremećenosti jer je opsjednuta kuhanjem i čišćenjem, poput rituala koji se nikako ne smiju propustiti, a naročito se boji izaći iz kuće. Ne radi se o agorafobiji u pravom smislu jer ona ponekad izađe u vrt, ali ne predaleko, kao da se ne radi toliko o vanjskom prostoru, koliko o opasnosti da na simbolički način izgubi povezanost s kućom, s utočištem, ili možda o opasnosti da se kroz susret s drugim ljudima poremeti ritualnost njene svakodnevice. Kad Constance jednom napola u šali spomene da će jednoga dana otići u grad, Merricat se osjeti ugroženom jer je ritualističko ponavljanje svakodnevice odavna postalo

temeljem njihova postojanja, a moguće je i da je osjetila opasnost da bi je Constance jednoga dana mogla napustiti, što u čitatelja vodi do osjećaja zloslutnosti i straha od njenih daljnjih postupaka.

Već u uvodu romana *Črna mati zemla* spominje se niz razloga za samoubojstva čak osam stanovnika sela: sporadička akutna melankolija i potištenost kao tipična pojava u stanovnika gornjega Međimurja (Novak 2014: 14), pri čemu se „vjeruje [...] da su depresija i suicidalno ponašanje češći u područjima između dviju rijeka, gdje ima podzemnih voda koje u razdobljima obilnih kiša odnosno suše mogu značajno utjecati na promjenu raspoloženja stanovnika“ (ibid.); potištenost zbog otpuštanja radnika iz slovenskih poduzeća; alkoholizam koji je vodio do težih oblika depresije, i drugi. Naročitu nelagodu izazivaju objašnjenja da su samoubojstva prouzročila neka nadnaravna bića, kletva Marija Brezovca koji se prvi ubio, te mišljenje mnogih da je navedena samoubojstva na neki neobjašnjivi način prouzročio sedmogodišnji dječak Matija, koji se od smrti svoga oca neobično ponašao (ubijao male životinje, prestao se družiti s vršnjacima, pokušao utopiti jednoga vršnjaka). Jedna od ispitanica navodnoga znanstvenoga istraživanja izjavila je sljedeće (Novak 2014: 13):

Činilo mi se je ka smo svi betežni, ali nišči ne zna (...) nišči ne zeme f pamet ka ima toto bolest, ftrgne se nekaj v njemu i onda se (...) zakole. Dok se je zaklo jeden človik, to je bila njegova bolest. Dok ih se je zaklalo štiri ali pet, to je bila bolest cejloga sela.

Mentalno stanje dječaka Matije odlično opisuje njegova sestra, mnogo godina nakon nemilih događaja. Pokazuje mu njegove djetinje crteže i zapise pune krvi i nasilja (Novak 2014: 81):

Te si crteže i poruke ostavljaj tati na grobu dok si bio mali ... Ja sam ih kupila za tobom jer me je bilo strah kaj će ljudi u selu misliti o tebi. Nisam htjela da te se boje, iako si i mami i meni bio jako čudan nakon kaj je tata umro. Čudno dijete i bok. ... nisi mi bio čudan, bilo me je strah tebe i bilo me strah za tebe. Imao si, koliko ono, šest godina i znao si mene ili mamu iz čista mira pitati bismo li te voljele da znamo da si učinio nešto uistinu strašno. Ili bi me pitao tiho, da mama ne čuje, bih li ja s tobom išla otkopavati grobove. ... Onda je počelo još bolesnije. Prestao si jesti, sve ti se gadilo, bojao si se ostati sam kod kuće, bojao si se izaći na dvorište, a nisi nam htio reći čega te to toliko strah.

Riječi „strah“ i „bojati se“ često se ponavljaju i na eksplicitni način ističu mentalno stanje maloga Matije, njegove obitelji, ali i čitave zajednice u kojoj žive.

Roman dobar dio prostora posvećuje povezanosti između laži i istine, odnosno laganja kao podsvjesnoga postupka autoterapije nakon pretrpljene traume. Zanimljiva je povezanost između laganja glavnoga lika (samome sebi, djevojci...) i njegove spisateljske karijere (jer je književnost u svojoj naravi – laž), a u romanu se u više navrata laž pretvara u istinu, i obrnuto. Prema Matek (2016: 46):⁶

Složenost filozofskog koncepta istine (i laži) Novakov roman ilustrira svojom heterogenom strukturom koju čini pet akronološki poredanih poglavlja u kojima se na različit način propituje što je istinito, a što lažno, odnosno prikazuje se kako se Matijina egzistencijalna istina mijenja ovisno o tome tko je percipira i interpretira, i kada, odnosno pod kojim okolnostima. Takvom pripovjednom strukturom roman utjelovljuje napetost između istine i laži te traume i iscjeljenja sugerirajući kompleksnost ne samo ljudske psihe, nego ljudske egzistencije općenito.

I patološka sklonost laganju također je oblik mentalne poremećenosti, a igra između laži i istine izaziva napetost jer je u svakom trenutku moguć preokret.

Naročito su dramatične i mučne scene pedofilskoga silovanja: Mladen je nasilnik koji zlostavlja suprugu i u jednoj sceni siluje dječaka Franca (Novak 2014: 250). Bespomoćnost i ravnodušnost okoline nesretne protagonistice tjera u smrt – Milica (Mladenova supruga) prereže žile, a Franc se utopi u rijeci Muri.

U oba romana bolestan i mentalno poremećeni ljudski um izvor je nesreće, nasilja, zlostavljanja i, posljedično, užasa koji trpe glavni i sporedni likovi. Postupci likova često su nepredvidivi, baš kao i tokovi njihovih misli, iako, čini se, oni sami sebi predstavljaju da su njihovi postupci logični i potrebni.

Priče i legende kao izvor straha

Stare pučke legende igraju važnu ulogu u romanu *Črna mati zemla – svečari*, „bezglava tijela koja ustaju iz svojih neobilježenih grobova [i koja] nijemo šecu šumom sa svijećama u rukama i čekaju dan osvete“ (Novak 2014: 104); ili murske dekllice koje utapljaju neoprezne te s kojima Matija planira izvršiti „trampu“ – život jednoga dječaka za život oca. Kako su navedene priče u dječjem Matijinom umu istina, čitatelj ne može biti siguran hoće li se elementi fantastičnoga prometnuti u „istinu“ književnoga svijeta. Naročito su uznemirujući demoni Hešto i Pujto koje Matija očito zamišlja, no oni se

---

⁶ Temeljnu analizu odnosa između istine i laži u romanu vidi u: Matek, Ljubica (2016). *Zašto si mi lagao – laž i trauma u romanu Črna mati zemla* Kristiana Novaka. Kultura, 150, str. 44-58

ponekad čine toliko realnima da u čitatelja izazivaju stravu (o čemu više kasnije u tekstu).

E. Rudan uočava tri „aktualizacije emocije straha zajednice“ (2018: 282) koje se izražavaju kroz tradicionalnu predaju o kletvi iz pradavnih vremena, ali i tvorbu „suvremene“ predaje o kletvi samoubojica i dječaku Matiji kao „nejasnog predajnog krivca“ (ibid.). Prema Rudan (2018: 275-6) „svaka se demonološka/mitska predaja tematski uzgobljuje oko nečeg nadnaravnog i straha od posljedica susreta s tim nadnaravnim“, a „predaje zapravo u najširem smislu tematiziraju strah od izboja Kaosa u ovaj uređeni svijet, Kozmos“. Neobičnost maloga Matije kojem majka ne zna objasniti smrt njegova oca dovodi do toga da mu stanovnici sela postupno počinju pripisivati nadnaravne sposobnosti, a neki ga počinju i sanjati: „Trezikina susjeda Anika govorila je da joj je luda starica pričala da me sanjala, nekoliko noći zaredom. Imao sam krila i letio iznad seoskih bunara i u njih spuštao cvijeće, kao neka pčela iz bajke.“ (Novak 2014: 229)

Iako u Jacksoninu romanu nema legendi/predaja u tradicionalnom smislu, zajednica je na temelju dramatičnih i tragičnih događaja iz prošlosti stvorila svoju vlastitu mitsku stvarnost te je kao i kod Novaka svoju nesigurnost i strah upisala u preživjele članove obitelji. Djeca gradića čak izmišljaju morbidnu pjesmicu s kojom slijede Merricat svaki puta kad je vide:

Merricat, said Connie, would you like a cup of tea?

Oh no, said Merricat, you'll poison me.

Merricat, said Connie, would you like to go to sleep?

Down in the boneyard ten feet deep!

Pjesmicu čujemo već u prvom poglavlju, što nam samo potvrđuje zloslutne naznake o pravoj prirodi tragedije o kojoj postupno ponešto doznajemo. Nadalje, pjesmicu možemo shvatiti kao način da se stanovnici (ovdje djeca) odupru strahu kroz ruganje, baš kao u tradicionalnim kulturama koje tjeraju zle duhove kroz pjesmu, ples, ritualno spaljivanje predmeta i slično.

Svakodnevice kao izvor straha

Nesigurnost i nelagoda u romanu *We Have Always Lived in the Castle* proizlaze, osim iz poremećenoga uma Mary Katherine, iz svakodnevica obitelji Blackwood, odnosno iz rigidne rutine koju je obitelj slijedila:

“On Tuesdays and Fridays I went into the village, and on Thursday, which was my most powerful day, I went into the big attic and dressed in their clothes. Mondays we neatened the house, Constance and I, going into every

room with mops and dustcloths, carefully setting the little things back after we had dusted, never altering the perfect line of our mother's tortoise-shell comb." (Jackson 2006, pogl. 3, odl. 7)

I život stanovnika rutinski je, bez promjene, čak i u duljem vremenskom razdoblju. Primjerice, svake se godine održava gradska/seoska skupština koja bi trebala odlučiti o klupama ispred dućana i otpadu na glavnoj ulici (ispred kuće jedne obitelji) no svake je godine ishod glasovanja jednak te se ne mijenja ništa.

Ravnodušna svakodnevica u *Črnoj mati zemli* stvara mučnije i strašnije scene nego otvorena opasnost nekoga avanturističkog romana. Počev od uobičajenog vršnjačkog nasilja koje ne primjećuje nitko, preko psa koji je uvijek privezan za drvo i kojega članovi obitelji tuku iz čista mira, pa sve do ljudi koji životare na rubovima zajednice, poput stare Trezike i njenoga straha od nevidljivosti (Novak 2014: 233):

Bila je to žena... koja je sve više nestajala iz života svojega sina i unuka i činilo joj se da je suvišna na nekoliko razina. ... U glavi joj je sve glasnije zvonio neobičan strah od nevidljivosti, ponekad je i sanjala da nestaje, dio po dio.

Svakodnevica je za sve njih izvor muke i očaja, bez ikakve mogućnosti promjene. Naročitu nelagodu izaziva činjenica da je svakodnevica puna likova koji pate i koje nitko ne primjećuje, bilo zbog ravnodušnosti, bilo zbog izbjegavanja sukoba, ili pak zbog najobičnijega sljepila (stara Trezika, serviser Imbro, Mladenova supruga Milica...). Svatko se trudi da se ničim ne ističe, da ne bude drugačiji, jer različitost zaziva zadirivanje, prezir, pa čak i nasilje (Novak 2014: 268):

Iza tih zidova i ograda, potpuno jednakih fasada i živica, iza svega onoga što je stvoreno mukom samo da se ne bi razlikovalo od susjedovog – postojale su tisuće šarenih slika boli i čežnje koje nitko drugi nije mogao razumjeti i čarobna ali tužna glazba nijema tuđem uhu.

Ravnodušnu svakodnevicu čak ni dramatični događaji nisu mogli poremetiti. Primjerice, Zvonko Demokracija bio je bolestan i imao je još par mjeseci života, ali nikome nije htio reći; nakon što je izvršio samoubojstvo, dok je njegovo tijelo još bilo u ambulantskim kolima, seoska se tombola i dalje nesmetano održavala (Novak 2014: 274).

Strah pojedinca od zajednice i zajednice od pojedinca

Kako kod Novaka, tako i kod Jackson, razvidan je strah zajednice, mještana, građana, od pojedinaca koji predstavljaju remetilački faktor, bilo zato što su

drugačiji od ostalih, bilo zato što im zajednica pripisuje svojstva koja ih u njihovim očima čine drugačijima. Istodobno, važnu ulogu igra strah pojedinca od zajednice koja svaku različitost kažnjava izopćenjem, a ukoliko se ukaže prilika i nasiljem.

Mary Katherine ugodno se osjeća samo u društvu sestre Constance i ujaka Juliana, a svi ljudi uz neznatne razlike u njoj izazivaju nelagodu, primjerice muškarci koji se motaju ispred dućana pa ih ona nastoji izbjeći, ili djeca koja joj se rugaju kroz pjesmicu o trovanju. Uvjerena je da svi stanovnici mrze njihovu obitelj i da su ih oduvijek mrzili, a u nekim postupcima njene obitelji kojih se prisjeća, čini se da je prezir bio obostran (Jackson 2006, pogl. 2, odl. 1):

Our mother disliked the sight of anyone who wanted to walk past our front door, and when our father brought her to live in the Blackwood house, one of the first things he had to do was close off the path and fence in the entire Blackwood property, from the highway to the creek. ... „The highway's built for common people,“ our mother said, „and my front door is private.“

Je li Merricat osjećala prezir zajednice prema sebi i obitelji kad je bila mala nije opisano, no prema gradiću i njenom stanovništvu sada osjeća samo mržnju (Jackson 2006, pogl. 1, odl. 24):

I always thought about rot when I came toward the row of stores; I thought about burning black painful rot that ate away from inside, hurting dreadfully. I wished it on the village.

Međutim, zajednica koja prezire obitelj Blackwood osjeća nelagodu i strah od Merricat (pogl. 1, odl. 29):

The Blackwoods always did set a fine table.“ That was Mrs. Donell, speaking clearly from somewhere behind me, and someone giggled and someone else said „Shh.“ I never turned; it was enough to feel them all there in back of me without looking into their flat grey faces with the hating eyes. I wish you were all dead, I thought, and longed to say it out loud.

U Novakovom romanu mali je Matija u nekoliko navrata izopćen iz društva zbog neobičnoga ponašanja (zbog traume smrti oca koju mu nitko nije razjasnio) te on čini sve što može da ga društvo ponovno prihvati, odbacivši time Francov vapaj za pomoć. Dugo je uvjeren da je skrivio smrt svih samoubojica, a postupno i drugi dolaze do istoga „zaključka“ te on postaje nepoželjan. U jednoj sceni susjedi razgovaraju o njemu (Novak 2014: 283):

- Reko mu je „Idi se zakoli“.

- E daj naj.

- Pa je, istina. Fčera na igrališto, svi to povedajo.

- I porino ga je, jo sem vidio. Mi je žau bilo Klancovoga dičkera. Pa je on vrijedo biu, saki put je pozdravio na cesti.

Majka ga napokon odvodi iz nezdrave okoline u Zagreb, a dok su čekali autobus, netko iz skupine radnika dobacio je „Tak je, samo ga pelaj otod. Mij ga već ne nucamo.“ (ibid.)

Oni koji remete ustaljenu svakodnevicu ne zaslužuju sažaljenje ili pomoć, već ih treba izgurati, simbolički izrezati, iz društva, ako već ignoriranje i okretanje glave ne donosi željeni rezultat. Sukob između pojedinca i zajednice ni u jednom romanu nije razriješen, već završava nekom vrstom bijega – Matija je prisiljen pobjeći iz zajednice te potiskuje sjećanja, a Merricat i Constance se zatvaraju u polusrušenu kuću i potpuno se odvajaju od društva. Pojedinaac neumitno doživljava poraz.

Dvosmislenost kao izvor straha

Jackson prepušta interpretaciju znatnih dijelova svoje priče čitatelju. Prema R. Franklin (2016), autorica bi planirala čitatelju pružiti mnogo više informacija o likovima i radnji, no u konačnici bi obično mnogo toga ostavila nedorečenim. Merricat, Constance i ujak Julian žive poput izopćenika zbog tragedije koja se dogodila prije šest godina. Jedina poveznica s vanjskim svijetom je Merricat koja dva dana u tjednu ide u dućan po namirnice. Međutim, jedino Constance razmišlja o tome da se ponovno vrati normalnom tijeku života, dok su Merricat i Julian zadovoljni monotonijom. Pri samome kraju romana obiteljska je kuća gotovo potpuno uništena u požaru, a ujak Julian umire. U tome trenutku čitatelj očekuje ili se barem nada da će sestre dobiti priliku za novim životom, međutim, ne mijenja se ništa – sestre se vraćaju u kuću i nastavljaju živjeti u preostalom dijelu kuće.

Merricat u više navrata priča o životu na mjesecu, što zbog općega ozračja romana u čitatelja izaziva najprije nesigurnost te posljedično stravu jer se „život na mjesecu“ možda može shvatiti kao nagovještaj tragičnoga završetka.

Za Jackson je uobičajeno da svoje romane i novele ostavlja otvorenima tako da je čitateljima prepušteno da zamisle stvarni svršetak. Primjerice, u romanu o (mogućoj) apokalipsi, *The Sundial*, autorica ne opisuje sam kraj svijeta te čitatelj nije siguran je li se uopće i dogodio. U romanu *Hangsaman* glavni lik, Natalie, napušta koledž s prijateljicom Tony, ali nije jasno postoji li ona uopće; Natalie planira izvršiti samoubojstvo, ali odustaje i čini se da će

započeti novi život, no i ovdje se radi tek o naznaci mogućega svršetka. Rombes kaže:

Like a shifting territory that refuses to be mapped, Hangsaman keeps on moving long after you've finished it; as if, having activated the novel, you have set in motion an unfamiliar machine whose miniature gears are right there beneath your fingertips, underneath the words on the page, in some subterranean part of the book that always threatens to reveal itself but never, thankfully, does. (Rombes, 2013, p.17)

Rombesova analiza može se primijeniti na sve Jacksonine romane i novele; ona priču završava bez konačnoga raspleta i čitatelje ostavlja sa snažnim osjećajem nesigurnosti.

Dvosmislenost i s njom povezana nesigurnost kod Novaka se izražava napetošću između istine i laži, preokretom u tradicionalnoj priči o postanku sela te poigravanjem s fantastičnim elementima. Naročito se kod fantastičnih elemenata ističu Hešto i Pujto, dva zamišljena demona koja prate glavni lik i nagovaraju ga na nepodopštine. Njih su dvojica toliko sveprisutna i toliko realistički opisana da čitatelj ne može biti siguran radi li se o likovima koje glavni lik samo zamišlja ili je roman skrenuo u fantastiku te će se na kraju (ipak) pronaći kakvo nadnaravno objašnjenje. Hešto i Pujto postupno stječu ulogu „objašnjavatelja“, onih koji glavnome liku i preko njega čitatelju objašnjavaju događaje. Budući da Matija te detalje nikako nije mogao znati, dvojica demona pričinjavaju se stvarnijima nego što jesu (primjerice, objašnjenje o razlozima zbog kojih se ubila Mladenova žena Milica (str. 248-9), što uključuje i detalje Mladenova pedofilskoga silovanja Franca (str. 250) kojima je nazočila samo Milica koja se kasnije ubila). Glavni lik s demonima „razgovara“ te ga ponekad u tome uhvate članovi obitelji, a ponekad ih on i spominje, što u njima izaziva užas:

Rekao sam da su to napravila dvojica koje sam pozvao iz mraka, da su ponekad malo zločesti i da se znaju potući... Sestra me gledala potpuno zaprepáštena... Bio je to pogled pun užasa. Lice joj je bilo blijedo, usta nehotice rastegnuta a oči dvije širom otvorene rupe. (Novak 2014: 158)

Invertirana simbolika izvorišta života

Dva elementa (u smislu tradicionalnih vjerovanja) koja imaju najdublje značenje u *Črnoj mati zemli* su voda i zemlja. Prema Innmanu (2004: 33) stari vjerski i mitološki simboli života bili su vatra (sunce) koja se uzdiže i voda koja teče prema dolje. Vatra i sunce (i čitav niz drugih simbola) muški su simboli, a ženski simboli su, između ostalih, zemlja, tama, mladi mjesec, prsten, svod, brod, pećina, vrt, fontana i mnogi drugi (ibid.: 115). Muški i

ženski simboli djeluju u zajednici, što simbolizira izvor života koji se neprekidno obnavlja. Međutim, u Novakovom su romanu voda i zemlja usko povezani sa smrću. Samoubojice su neposredno prije počinjenja samoubojstva redovito pile vodu, primjerice Marijo Brezovec pio je vodu iz kante (Novak 2014: 217), Trezika Kunčec bila je vrlo žedna te je popila vrč vode (ibid.: 234), Mladenova si je žena Milica neposredno prije nego što je prerezala žile „Natočila [...] još vrč vode jer joj je bilo vrauče od tauga kak si je tau mijslila. I kak je već i već pijla, se bole si je mijslila ka je ona krijva za se tau.“ (ibid.: 252); Imbro Perčić koji se objesio pored Mure također je pijuckao vodu („Natočio si je vode u flašu od Radenske i pijuckajući nakon svakih nekoliko koraka izašao na ulicu.“) (ibid.: 259), a Zvonko Horvat Demokracija pio je čašu za čašom („Bio je nekako nervozan i slab, nije progovorio ni riječi na putu do kuće, a doma je pio čašu za čašom vode, neprestano se dizao s fotelje i vraćao se.“) (ibid.: 267).

Rijeka Mura, voda tekućica, opisana je kao mračna, mutna i opasna. Matija pokušava utopiti svoga prijatelja kako bi vratio oca, spomenuti Imbro Perčić objesio se baš pored rijeke, a u njoj se utopio i mali Franc.

Nešto prije toga Franc, žrtva seksualnoga nasilja i odbacivanja društva, baca se na tlo i guta zemlju (Novak 2014: 277):

Kleknuo je na zemlju i, gledajući ravno u mene, s obje ruke grabio i trpao zemlju u usta. Crnu zemlju, zemlju punu mraka, samo rijetki znaju kakva je to bila zemlja. Dok si je natrpao toliko zemlje u usta da se više nije čulo ništa iz njegova grla, ustao je, okrenuo se i otišao u mrak.

Zemlja, također jedan od simbola života, spominje se često u izrazito negativnom kontekstu, gotovo kao simbol smrti. „F črno mati zemlo te zatučem“ prijeti nasilnik i pedofil Mladen supruzi Milici (Novak 2014: 251), a i sam pripovjedač Matija baca se na kraju dijela romana koji govori o njegovom djetinjstvu na zemlju i guta je poput Franca kojega je ismijao i izdao (ibid.: 283):

Odmaknuo sam od sebe torbu, legao potrbuške iza ograde, da me nitko ne vidi s ulice i zario zube u zemlju, u prokletu crnu zemlju. Gutao sam je pohlepno i ljutito, kao Franc večer prije. ... Htio sam ga zagrliti i s njime potonuti tamo gdje je nama prokletima mjesto, u najdublji mulj. Tamo pripadamo, grobu masnog crnog dna.

Kod Jackson ekvivalentni simbolički naboj ima hrana, uz vodu temeljna supstanca ljudskoga opstanka, a u širem smislu još jedan od elemenata koji podržavaju život. Constance je preokupirana kuhanjem, čita samo knjige o kuhanju, pažljivo raspoređuje hranu, za svakoga posebno, uvijek je jelo na

prvom mjestu, čak i kad im izgori kuća, Constance kaže da najprije trebaju doručkovati (Jackson 2006, pogl. 2., odl. 13):

She took the groceries carefully from the bags; food of any kind was precious to Constance, and she always touched foodstuffs with quiet respect. I was not allowed to help; I was not allowed to prepare food, nor was I allowed to gather mushrooms, although I sometimes carried vegetables in from the garden, or apples from the old trees.

Na kraju 8. poglavlja i ponovno na kraju 9. Merricat priznaje sestri da je otrovala obitelj tako što je stavila arsen u šećer, pri čemu je znala da ga Constance neće upotrijebiti i da će preživjeti. Razlog nije navela, ali se na kraju 7. poglavlja nalazi opis idealiziranoga sjećanja Merricat kao djevojčice koji zaslužuje da ga ovdje navedemo u cijelosti:

“—to buy a book for Mary Katherine. Lucy, should not Mary Katherine have a new book?”

“Mary Katherine should have anything she wants, my dear. Our most loved daughter must have anything she likes.”

“Constance, your sister lacks butter. Pass it to her at once, please.”

“Mary Katherine, we love you.”

“You must never be punished. Lucy, you are to see to it that our most loved daughter Mary Katherine is never punished.”

“Mary Katherine would never allow herself to do anything wrong; there is never any need to punish her.”

“I have heard, Lucy, of disobedient children being sent to their beds without dinner as a punishment. That must not be permitted with our Mary Katherine.”

“I quite agree, my dear. Mary Katherine must never be punished. Must never be sent to bed without her dinner. Mary Katherine will never allow herself to do anything inviting punishment.”

“Our beloved, our dearest Mary Katherine must be guarded and cherished. Thomas, give your sister your dinner; she would like more to eat.”

“Dorothy—Julian. Rise when our beloved daughter rises.”

“Bow all your heads to our adored Mary Katherine.”

Pretjerivanje u prikazu obožavanja male Merricat sugerira nam da je stvarnost bila posve drukčija, obrnuta, invertirana, baš poput simbolike hrane, što ju je vjerojatno i potaklo na čin trovanja čitave obitelji (osim sestre).

Constance pak je pri kraju romana oduševljena što seljani nisu pronašli njihove zalihe hrane – „Merricat,“ she called with laughter, „they didn't find the flour in the barrel. Or the salt. Or the potatoes.“ (Jackson 2006, pogl. 9, odl. 28). Constance ipak brine jer im preostale zalihe neće vječito trajati, a vrt je nedostatan te je uznemirena jer im egzistencija nije osigurana. Na kraju romana hrana se javlja kao oblik ponude mira, kajanja, molbe za oprost. Stanovnici, kajući se zbog svoga ponašanja, svaku večer ostavljaju hranu na trijemu za Merricat i Constance, a kad neko dijete učini kakvu nepodopštinu, ponovno se donosi hrana uz cedulju isprike. Hrana je simbol kako života, tako i smrti, sreće, nesigurnosti i kajanja.

Zaključna razmatranja

Romani K. Novaka i S. Jackson završavaju bez konačnoga razrješenja. Ključna je razlika između Matije Dolančeca i Mary Katherine u tome što Matija, „dijete zgrčeno u strahu“ (Rudan 2018: 284), mnogo godina kasnije shvaća što se u selu dogodilo te svoj život može promijeniti i prilagoditi, dok Merricat i dalje nastavlja živjeti u svojoj fantaziji. Ipak, ostaje otvoreno što će Matija učiniti s ostatkom svoga života i hoće li ikada biti u stanju ostvariti zrelu vezu s drugim osobama.

Dok je J. Conrad u svome *Srcu tame* čitatelje upozorio da se u svakome od nas nalazi mračno mjesto okrutnosti i zla, Jackson i Novak stavljaju nam do znanja da je zlo općeprisutno, ne samo u džungli u srcu Afrike, već u mirnim i zabačenim američkim gradićima te malenim selima hrvatskoga Međimurja. Tama koja je zahvatila gospodina Kurtza obavila je i glavne likove romana S. Jackson i K. Novaka, ali ne samo njih. Conradov Kurtz je individualac koji je bio izoliran od svijeta, a iako autor prikazuje da je zlo općeprisutno u kolonijalnom svijetu, ključni je protagonist pojedinac, pravi britanski gentleman kojega je u avatara smrti prometnula prilika, slučaj. U Novakovom romanu zlo je nešto što obavlja prostor gornjeg Međimurja tisućama godina, od dolaska novih stanovnika (Slavena) na ovaj prostor, zlo koje potječe od okrutnosti došljaka i krvi kojom je tlo natopljeno. Kod Jackson zlo je općeprisutno u američkom gradiću zatvorenom u sebe, gradiću ustaljene svakodnevice, bez budućnosti.

Nesigurnost i strah koje osjećaju protagonisti romana, strah od zajednice, strah od drugih, strah od samih sebe, prekriva cijelo njihovo postojanje. Međutim, kao što smo već istakli, riječ „strah“ rabi se često u Novakovom romanu, dok je u Jacksoninoj invertiranoj simbolici ključna riječ „happy“ (sretan/sretna), a prati je „love“ (ljubav) i fantazijski prikazi idiličnoga života koji je ispunjen hladnoćom prema drugome. Kad na kraju 9. poglavlja

Merricat priznaje „I put it in the sugar“, ona ujedno nastavlja s „I love you Constance“, a ona joj odvrća „And I love you, my Merricat“, uopće ne reagirajući na mračne vijesti. Merricat, nadalje, u jednoj sceni kaže: „It's a good thing Uncle Julian's gone, or one of us would have to use a broken cup. Are you going to neaten Uncle Julian's room?“ (Jackson 2006, pogl. 9, odl. 88), a zatim u više navrata izražava svoju sreću, dok joj sestra Constance uzvrća na isti način (ibid., pogl. 9, odl. 108; pogl. 10, odl. 134):

We were going to be very happy, I thought. There were a great many things to do, and a whole new pattern of days to arrange, but I thought we were going to be very happy.

...

„I am so happy,“ Constance said at last, gasping. „Merricat, I am so happy.“ „I told you that you would like it on the moon.“

I dok sestre nastavljaju živjeti u imaginarnoj sreći ostatak gradića komentira da kuća izgleda kao grobnica, izvana mračna, dok se iznutra sve čisti i stavlja na svoje mjesto, kao da se ništa nije dogodilo. Conradov Kurtz na kraju priče shvaća svoju iluziju, to po svemu sudeći čini i Matija, ali sestre Blackwood ostaju zauvijek zatočene u „sreći“ i „ljubavi“ koje su tek vanjski sjaj koji bi ih trebao zaštititi od unutarnjega straha.

I Jackson i Novak pokazuju nam da su strah, nasilje i umna poremećenost sastavni dio suvremenoga svijeta, da nikako nisu ograničeni na ratom ili elementarnim nepogodama opustošena područja, već nas dočekuju i prate na bilo kojem prostoru i u bilo kojem vremenu. Međutim, dok kod Jacksona spasa nema, a svijet se vrti u krug, bez nade, kod Novaka kao da je začarani krug straha i nasilja prekinut te zacjeljivanje može započeti.

Literatura

Colavito, Jason (2007). *Knowing Fear: Science, Knowledge and the Development of the Horror Genre*. Jefferson: McFarland & Company

Conrad, Joseph (1994)[1899]. *Heart of Darkness*. London: Penguin

Defoe, Daniel (1994) [1719]. *Robinson Crusoe*. London: Penguin

Franklin, Ruth (2016). *Shirley Jackson: A Rather Haunted Life*. New York: Liveright Publishing Corporation.

Inman, Thomas (2004)[1874]. *Ancient Pagan and Modern Christian Symbolism* (2. izd.). London: Trübner [Leeds: Celephais Press]

Jackson, Shirley (2009)[1962]. *We Have Always Lived in the Castle*. London: Penguin (el. izd.)

Lethem, Jonathan (2009). „Introduction – Life in Shirley Jackson's (Out)Castle.“ U: Jackson, Shirley: *We Have Always Lived in the Castle*, London: Penguin (el. izd.)

Matek, Ljubica (2016). „*Zašto si mi lagao* – laž i trauma u romanu *Črna mati zemla* Kristiana Novaka.“ *Kultura*, 150, str. 44-58

Novak, Kristian (2014)[2013]. *Črna mati zemla* (2. izd.). Zagreb: Algoritam

Rombes, Nicholas (2013). „You Might Never Find Your Way Back: Shirley Jackson's Hangsaman.“ <https://therumpus.net/2013/07/you-might-never-find-your-way-back-shirley-jacksons-hangsaman/> Pristup: 20. 8. 2018.

Rudan, Evelina (2018). „Prijevod usmenih strahova u pisanu tjeskobu ili poetički učinci predajnih elemenata u romanima *Živi i mrtvi* Josipa Mlakića i *Črna mati zemla* Kristiana Novaka.“ *Poznańskie Studia Slawistyczne*, br. 15/2018, str. 273-286

Swift, Jonathan (1727 [1765]). *Travels into Several Remote Nations of the World*. Glasgow: James Knox.
<https://books.google.hr/books?id=fLLRAAAAMAAJ>

Wilson, Kevin (2014). „Foreword.“ U: Jackson, Shirley: *The Bird's Nest*. London: Penguin

---

Insecurity and Fear as Paradigmatic Realization of Contemporary Society in the Works of Shirley Jackson and Kristian Novak

---

Abstract

The paper compares and analyzes the novels We Have Always Lived in the Castle by Shirley Jackson and Črna mati zemla (Dark Mother Earth) by Kristian Novak. Various manifestations of insecurity and fear are exemplified, as well as the causes of fear and its consequences for the characters in the novels. The following sources of fear are analyzed: human mind and mental disturbance, society/community, indifference in everyday life, ambiguity, stories and legends. Particular attention is given to the inverted symbols of life – earth, water and food – which symbolize death in the novels. It is concluded that through the representation of narrow-mindedness of society the authors assert that fear and consequential violence are all-pervasive in the contemporary society, and not only in regions torn by war and other disasters.

Key words

Kristian Novak, Shirley Jackson, fear, contemporary society, inverted symbols of life, narrow-mindedness of society

---

